

AKTORIAI IR SOCIALINIAI TINKLAI VIDURAMŽIŲ LIVONIJOJE

Making Livonia: Actors and Networks in the Medieval and Early Modern Baltic Sea Region. Ed. by Anu MÄND, Marek TAMM. London, New York: Routledge; Taylors & Francis Group, 2020. – 344 pp. ISBN 978-0-367-27309-5

Andrius Brazauskas
Klaipėdos universitetas

Viduramžių ir ankstyvųjų modernių laikų Livonijos istorija jau ilgą laiką nagrinėjama ir yra gana gerai išanalizuota. Jos susikūrimas, christianizacija, koviniai susirėmimai, politinė vidaus ir užsienio situacija, jos struktūrų ir žemių genezė yra plačiai aptarta ir žinoma¹.

Pristatomo straipsnių rinkinio autoriai siekia išnagrinėti Livonijos istoriją kitu aspektu – išstudijuoti, kaip Livonijoje kūrėsi ir bėgant amžiams transformavosi institucijos, socialiniai tinklai ir elitas. Siekiama išnagrinėti „adaptacijos ir integracijos mechanizmus“ (p. 1), koncentruojantis į aktorius ir socialinius tinklus nuo XII iki XVII a. Iš tiesų veikalas siekia gilesnio ir ambicingesnio tikslo – išnagrinėti Livonijos radimąsi ir tolesnį jos vystymąsi vis sudėtingesnės ir nevienalytės visuomenės raidos Viduramžiais ir Ankstyvaisiais naujaisiais laikais Baltijos jūros regione kontekste. Straipsnių autoriai daro prielaidą, kad Livonijos raida ir plėtra buvo vietinių aktorių, institucijų ir socialinių tinklų kūrimosi padarinys.

Knygos pasirodymas yra 2014–2019 m. vykdyto mokslinio projekto „The Making of Livonia: Actors, Institutions and Networks in the Medieval and Early Modern Baltic Sea Region“ rezultatas. Projektas vienijo istorikus, meno istorikus ir archeologus. Projekto tikslas nebuvo išnagrinėti visų plačių ryšių ir socialinių tinklų vaidmens kuriantis Livonijai, bet į klausimą pažvelgti per iškilus individus, socialines ir etnines grupes.

Rinkinį sudaro Mareko Tammo ir Anu Mänd parašytas įvadas, 14 straipsnių ir Alano V. Murray sukurta baigiamoji dalis. Kai kurie straipsniai yra daugmaž susieti

¹ Plg. BLOMKVIST, Nils. *The Discovery of the Baltic. The Reception of a Catholic World-System in the European North (AD 1075–1225)* (The Northern World, Vol. 15). Leiden, Boston, 2005; *The Clash of Cultures on the Medieval Baltic Frontier*. Ed. by Alan V. MURRAY. Farnham, 2009; *Crusading and Chronicle Writing on the Medieval Baltic Frontier. A Companion to the Chronicle of Henry of Livonia*. Ed. by Marek TAMM, Linda KALJUNDI, Carsten Selch JENSEN. Farnham, 2011; SELART, Anti. *Livonia, Rus' and the Baltic Crusades in the Thirteenth Century* (East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450, Vol. 29). Leiden, Boston, 2015; *Saints and Sainthood around the Baltic Sea. Identity, Literacy, and Communication in the Middle Ages* (Studies in Medieval and Early Modern Culture, Vol. 54). Ed. by Carsten Selch JENSEN, Tracey R. SANDS, Nils Holger PETERSEN, Kurt Villads JENSEN, Tuomas M. S. LEHTONEN, Kalamazoo, MI, 2018.

tarpusavyje arba turi panašumų. Tai padeda išlaikyti vientisą knygos pasakojimą. Kiekvienas straipsnis savo tikslia ir specifine tematika padeda atsakyti į knygoje iškel-
tą uždavinį – kaip tam tikros socialinės, etninės grupės ir individai, kurdami institucijas
ir socialinius tinklus, prisidėjo prie nevienalytės Livonijos visuomenės formavimosi.

Straipsnių rinkinys turi du didelius skyrius, kurie pasakoja apie atitinkamai „anksty-
vajį“ (XIII–XIV a.) ir „vėlyvąjį“ (XV–XVI a.) Livonijos formavimosi laikotarpius. Ši recenzi-
ja komentuoja kai kuriuos rinkinio straipsnius, neprisirišdama prie knygos sudaryto-
jų pasiūlytos jų eilės tvarkos.

Pirmasis skyrius pradedamas Mareko Tammo straipsniu „Mission and mobility: The
travels and networking of Bishop Albert of Riga (c. 1165–1229)“, apimančiu socialinių
tinklų kūrimosi aspektą, susijusį su Rygos vyskupo Alberto veikla ir ryšių tarp įvairių
įtakingų užsienio aktorių kūrimusi. Vyskupo Alberto veikla žinoma iš „Livonijos kroni-
kos“, parašytos Henriko Latvio, Alberto amžininko, atėjusio iš panašios aplinkos kaip
ir pats Albertas. Vyskupas Albertas buvo atsakingas už Rygos (misijų bei ekonominio
centro) ir Kalavijuočių ordino sukūrimą. Albertas įsteigė Livonijos institucijas, kurios
leido jam keliauti po Šventosios Romos imperijos miestus ir kurti ryšius su skirtingo-
mis asmenybėmis. Straipsnyje pabrėžiamas Alberto judumas (mobilumas), kuris, anot
autorius, nėra akcentuojamas ir nagrinėjamas istoriografijoje. Tai susilieja su Alberto
propagandine (nors nėra aišku, ar šis žodis tinka nagrinėjamame kontekste) ir politi-
ne komunikacinių tinklų kūrimo veikla. Šis straipsnis išryškina knygos autorių iškeltą
ambiciją nagrinėti Livonijos kūrimą per asmenybes ir politinių ryšių tinklus. Per kelis
dešimtmečius Albertas sugebėjo įkurti naują krikščionišką koloniją Baltijos rytinėje pa-
krantėje. Tačiau Alberto inicijuoti galios konstruktai ir institucijos po jo mirties pradėjo
byrėti. Be nuolatinių Alberto bandymų kurti komunikacinius tinklus Šventojoje Romos
imperijoje vargu ar jo tikslai (kolonizuoti Baltijos rytinę pakrantę ir įkurti naują vysku-
pystę) būtų įgyvendinti, žinant dar ir tai, kad Albertas visada naudojosi reguliaria kryži-
ninkų pagalba, norėdamas įtvirtinti Rygos vyskupijos galią regione.

Kitas aktorių mobilumo ir tinklų kūrimo pavyzdys formuojant Livoniją pateikiamas
antrojo skyriaus straipsnyje „Merchants as political, social and cultural actors. Talinn
burgomaster Hans Viant (d. 1524)“, parašytame Anu Mänd. Jos tekste tinklų kūrimas
apima jau Livonijos saulėlydžio – XVI a. pirmosios pusės – laikotarpį. Hanzos sąjun-
gos miestai, juose prekybą organizavę prekybininkai ir pirkliai Livonijoje turėjo svar-
bią reikšmę krašto ekonomikai ir prekybai. Šiame straipsnyje išanalizuotas atskiras
atvejis – Hanzos miestų sąjungos pirklio Hanso Vianto (*Hans Viant*) pavyzdys. Jo gyve-
nimas, šeima, socialiniai tinklai ir santykiai, namai ir palikimas rodo XVI a. pirmosios
pusės pragyvenimo lygį Livonijos miestuose, taip pat atskleidžia, kaip viena įtakinga
asmenybė prisidėjo prie Talino (Revelio) miesto iškilimo ir praturtėjimo. Pavyzdys
ypatingas tuo, kad ši asmenybė vykdė diplomatinės misijas Vokietijoje ir Rusijoje.

Hanso Vianto atvejis yra visapusiškai nagrinėjamas ir apima daugybę aspektų, tokių kaip: šeiminė padėtis, karjera, testamento turinys, turtas, įvairių gildijų ir institucijų narystė, gyvenimo kokybė, namų architektūra. Šis išsamus asmenybės analizės pavyzdys prisideda prie bandymo analizuoti Livonijos kūrimą per asmenybes taikant atvejo analizės (*case study*) metodą. Straipsnyje nesitenkinama vien pirklio Hanso Vianto atvejo analize. Talino miesto archyvuose buvo surinkta daugybė informacijos apie amatininkus, gildijų narius ir kitus pirklius, kurie prisidėjo prie savo miestų plėtimo ir kartu Livonijos kūrimo. Šiame straipsnyje figūruoja opi problema – informacijos gausa nėra susisteminta, o atvejo analizės (apimančios transakcijas, verslą, turtą, socialinius ratus, nekilnojamąjį turtą, santykį su vietos Bažnyčia) kiekvienam veikėjui ar socialinei grupei negalima taikyti. Straipsnio autorė problemą išryškina minėdama, kad ši sintezė gali padėti suvokti, kaip buvo kuriami prekybinių ryšių ir santykių tinklai, taip galimai prisidedant prie Livonijos kūrimo klausimo nagrinėjimo. Palyginę šiuos du straipsnius, galime matyti, kad nors vyskupą Albertą ir pirklių Hansą Viantą skiria keli šimtai metų, šių individų analizė mobilumo, tarpasmeninių ryšių kūrimo aspektu ir miestų raidos nagrinėjimas gali prisidėti prie Livonijos formavimosi klausimo suvokimo. Įdomu ir tai, kad šios dvi asmenybės atstovavo skirtingiems luomams, o tai rodo, kad Livoniją kūrė ne tik valdančiojo ar bažnytinio luomų atstovai, bet ir pirkliai, amatininkai, kurie taip pat galėjo kurti savus socialinius ratus ir komunikacinius tinklus.

Livonijos kūrimo klausimas nagrinėjamas ir Lindos Kaljundi straipsnyje „Neophytes as actors in the Livonian Crusades“. Pagrindiniai pasirinkti autorės šaltiniai – Henriko Latvio kronika ir „Eiliuotoji Livonijos kronika“, o straipsnio tikslas – išanalizuoti naujai pakrikštytų vietinių veikėjų vaidmenį Livonijos kūrimo procese. Straipsnyje keliamas klausimas, ar naujai konvertuoti žmonės dalyvavo kryžiaus žygiuose ir prisidėjo prie Livonijos kūrimo. Straipsnis pradedamas *neofito* termino reikšmės ir jo kaitos „Eiliuotojoje Livonijos kronikoje“ aptarimu. Žinant knygos tikslą, galima suvokti, kad šio straipsnio paskirtis – parodyti, jog neofitai, apibūdinami Henriko Latvio kronikoje ir „Eiliuotojoje Livonijos kronikoje“, pristatomi kaip etninė ir socialinė grupė (socialinis neofitų aspektas atsiranda „Eiliuotosios Livonijos kronikos“ pabaigoje), savaip prisidėjusi prie kryžiaus žygių ir Livonijos kūrimo. Atlikta analizė rodo, kad „Eiliuotojoje Livonijos kronikoje“ neofitai parodomi kaip turintys stipriausią tikėjimą ir lojalumą krikščionybei, todėl į kryžiaus žygius jie ėjo būtent dėl šių atributų, o ne dėl pačios kryžiaus žygių koncepcijos palaikymo.

Istoriko Anti Selarto straipsnyje „Donating land to the church. *Topos* as a legal document in thirteenth-century Livonia“ nagrinėjamos XIII a. vidinės teritorinės kovos tarp pačių krikščionių – jos taip pat savaip formavo Livoniją. Straipsnyje pažymėta, kad šie vidiniai teritoriniai konfliktai būdavo sprendžiami ir su užsienio universaliųjų galių – Apaštalų Sosto ir / ar pasaulietinių valdovų – pagalba. Straipsnyje fokusuoja-

masi į žemių donacijas Livonijos institucijoms ir galios struktūroms, ypač Bažnyčiai. Įteisinimo klausimas šiuo atveju ne visada išsprendžiamas karu ar christianizacija. Dažnu atveju teritoriniai nesutarimai būdavo išsprendžiami ir įteisinami chartijomis ir sutartimis, minimomis kronikose. Autorius prieina išvadą, kad XIII a. Livonija buvo ne konsoliduojama, o dar labiau skaldoma, tad Livonijos kūrimas šiuo laikotarpiu susidūrė su tam tikra stagnacija.

Wojteko Jezierskio straipsnyje „Politics of emotions and empathy walls in thirteenth-century Livonia“ pirmiausia pažymima, kad nors pristatoma tema iš pirmo žvilgsnio ir nėra susijusi su rinkinyje nagrinėjama tema, bet šio straipsnio nauda grindžiama tuo, jog tinklų ir ryšių kūrimas neįsivaizduojamas be ištikimybės, priešiško, draugysčių, vedybų ir t. t. Kitaip tariant, autorius siekia parodyti, kad emocijos atliko tam tikrą vaidmenį kuriant Livoniją. Straipsnyje vadovaujamosi Henriko Latvio kronika ir „Eiliuotąja Livonijos kronika“, siekiant palyginti du emocijų diskursus: Henriko Latvio kronikoje emocijos ir jausmai dažniausiai veikia kaip tam tikras šydas, ant kurio uždedami emociniai veiksmų motyvai ir būsenos, todėl kartais sunku nustatyti šių emocijų šaltinį. Autorius tokį emocijų kompleksą vadina konservatyviu, kadangi šios emocijos yra klasikinės „mes“ prieš „juos“ interpretavimas. O štai „Eiliuotojoje Livonijos kronikoje“ emocijos dažnai funkcionuoja kaip objektyvūs subjektai arba vietos. Su vietomis arba objektais autorius gali susieti savo veikėjus. Šios emocijos autoriaus vadinamos radikaliomis, kadangi „mes“ ir „jie“ supratimas dažnai yra integruojamas. Autoriaus nuomone, nesvarbu, ar emocijų politika įtraukė aktorius, institucijas ar tinklus, pats Livonijos kūrimas buvo emocijų reikalaujantis uždavinys, tad emocijos bet kuriuo atveju turėjo įtakos kuriant Livoniją.

Archeologės Marikos Mägi straipsnyje „Political centres or nodal points in trade networks? Estonian hillforts before and after the thirteenth-century conquest“ analizuojama nedažnai istoriografijoje nagrinėjama piliakalnių paskirtis – jų ryšys su prekyba. Kai kurie piliakalniai dabartinėse Estijos ir Latvijos teritorijose lokalizuojami pagal rytinius Baltijos jūros prekybos kelius, o jų išsidėstymas prieš Vikingų laikotarpį sutampa su intensyvėjančia prekyba rytuose. Keičiantis politinei situacijai, jau XIII a. Livonijoje piliakalniai arba sunyko, arba pavirto Viduramžių miestais. Straipsnyje iškelta teorija, kad tie piliakalniai, kurie išgyveno iki XIV a., veikė kaip aktoriai ir socialinių ryšių dalyviai tarptautinėje prekyboje. Galima kelti klausimą, kaip neofitai įsiliejo į šį piliakalnių kontekstą? Ar neofitai juose gyveno ir juos naudojo? Lietuviškai mokslinei auditorijai ne mažiau įdomus klausimas, ar Livonijoje piliakalnių ir krikščionybės ryšys skyrėsi, ar buvo panašus į Lietuvos piliakalnių?

Ilkkos Leskelä straipsnyje „The „Hanseatic“ trade of the Finnish Skalm family in the fifteenth and early sixteenth centuries“, siekiant išskirti pirklio Skalmo šeimos individus ir jų indėlį į Livonijos kūrimą per prekybos kelius tarp Švedijos ir Livonijos Han-

zos miestų, taikytas prozopografinis metodas. Straipsnyje fokusuojamasi į aktorius, kurie, nors ir netiesiogiai, bet susiję su Livonija, taigi straipsnio nauda yra akivaizdi, nors taip iš pirmo žvilgsnio neatrodo. Siekiama parodyti, kaip institucija (tokia kaip prekybinė Hanzos miestų sąjunga) ir jos genėzė gali daryti teigiamą ar neigiamą įtaką individams ir šeimoms, susijusioms su prekyba. Kadangi Skalmo šeima prekiaavo su Livonijos Hanzos miestais, šios knygos tyrimo objektui (Livonijai) straipsnis suteikia perspektyvą tarptautiniu mastu. Prieita išvada, kad šis aktorių prisotintas pavyzdys yra atsvara vokiečių dominuojamai Hanzos istorijai Baltijos regione. Tai leidžia analizuoti, kaip vietos ir regiono praktika bei institucijos formavo ne Hanzos miestų prekybininkų dalyvavimą Hanzos miestų sąjungos prekyboje ir kaip tokie aktoriai (šiuo atveju pirklio Skalmo šeima) galėjo pasipelnyti iš jos prekybos, taip kurdami tarptautinius prekybinius tinklus ir ryšius ne vien su vokiečių žemėmis, bet ir su Livonijos regionais.

Ivaro Leimuso straipsnyje „Mintmasters as the nodes of the social and monetary network. The life and career of Paul Gulden (c. 1530–93)“ toliau laikomasi knygos strategijos nagrinėti Livonijos kūrimą per aktorius. Šiuo atveju remiamasi amatininko – monetų kalėjo Pauliaus Guldeno (*Paul Gulden*) – pavyzdžiu. Monetų kalėjo profesija Viduramžių pabaigoje reiškė aukštą socialinį statusą, tad Paulius Guldenas integravosi į tarptautinį visuomenės elitą, bendraudamas ir palaikydamas ryšius su valdovais, kilmingaisiais ir turtingomis asmenybėmis, taip kurdamas komunikacinius tinklus Baltijos jūros regiono sociumuose, kas užtikrino jo profesinės informacijos perdavimą ateities kartoms, o tai skatino greitą monetų kalimo technologijos naujinimą minimu laikotarpiu (XVI a.). Šis straipsnis puikiai siejasi su Ilkkos Leskelä straipsniu: gausi Skalmo šeima buvo nagrinėjama remiantis prozopografinio metodo prieiga, taip pat kaip ir Pauliaus Guldeno šeima. Abiejuose straipsniuose galima išvelgti, kaip įtakingi ir galingi aktoriai kūrė ryšius ir komunikavo su galingais užsienio aktoriais.

Kersti Markus straipsnyje „Visual performances of power in the period of the Danish Crusades“ nagrinėja, kaip mentalinė žmonių pasaulėžiūra vizualiai perteikiama danų kryžiaus žygių laikotarpio architektūroje. Būtent autorės nagrinėjama bažnyčių architektūra padeda spręsti šį klausimą. Šios bažnyčios stovėjo prekybinių kelių sankryžose, ir daugelis jų buvo pritaikytos atlikti sandėliavimo ir apsaugos funkcijas. Šiose bažnyčiose rastos krikščionių relikvijos (pavyzdžiui, danų pastatytoje Toompea fortifikacijoje – Jėzaus kūno antspaudas) rodo, kad danų misija Livonijoje neišsivertė be tam tikrų aktorių, kurie „nešė“ krikščionybę į Livoniją XII a. Pagrindinė straipsnio mintis yra pagrįsta: nežinia, ar be šių statinių ir radinių būtų galima kelti teoriją, kad danai kryžiaus žygius Livonijoje vykdė krikščionybės skleidimo pretekstu.

Tapio Salmineneno straipsnyje „City scribes and the management of information. The professionalization of a transgenerational agency and its agents in Tallinn (c. 1250–1558)“ bandoma pagrįsti, kad raštininkai buvo tekstualizacijos profesionalai, kurie tapo „transgeneraciniais“ pilietinės valdžios genezės dalyviais, priklausomai nuo institucijos, kuriai jie atstovavo. Miestams plėtojantis, raštininkų įtaka sociokultūriniam, intelektualiniam ir technologiniam procesams Viduramžių pabaigoje darėsi vis didesnė. Livonijoje šie raštininkai ne tik tarnavo vidinėms institucijoms, bet ir lėmė savotiškus bei savarankiškus pokyčius komunikacijos ir informacijos valdymo kraštovaizdyje.

200

Straipsnyje „Cistercian networks of memory. Commemoration as a form of institutional bonding in Livonia and beyond during the late Middle Ages“ Gustavs Strenge ieško ryšių tarp vienuolių cistersų ir socialinių bendruomenių Livonijoje. Šiuo straipsniu siekta įrodyti, kad Cistersų ordino vienuolijos ir jų institucijos aktualizavo bei inicijavo vietos bendruomenių ryšius malda, mirusiųjų prisiminimu / pagerbimu. Jie kūrė ryšius ir tinklus bendruomenės narių minėjimais, atminimu. Tokie santykiai bendruomenėms suteikė papildomą saugumą ir leido stiprinti savo teisinius, ekonominius, politinius santykius. Akivaizdu, kad atminimas, kuriuo dalijamasi su kitomis bendruomenėmis, padėjo užmegzti abipusės pagalbos ir paramos ryšius, naudingus visoms susijusioms šalims. Atminimo tinklų kūrimas buvo būtinas elementas, užtikrinantis kiekvieno bendruomenės nario įamžinimą, stiprinantis įvairių socialinių grupių tapatybę. Toks socialinių bendruomenių ryšių ir tinklų kūrimas, kaip ir bažnyčiose vizualinis mentalinės pasaulėžiūros perteikimas, kurį inicijavo jau aukštesnio luomo asmenys, potencialiai galėjo prisidėti prie Livonijos vidinio stabilumo. Aptariamą Gustavo Stengos straipsnį lyginant su Tapio Salmineneno straipsniu, negalima atmesti, kad raštininkai taip pat galėjo būti kviečiami užrašyti atsiminimus, rašyti ir kurti kronikas. Nors straipsnyje tam neskiriamas didelis dėmesys, bet pažymėtina, kad cistersai ir jų kuriamos bendruomenės bei apeigos leido kurtis asmeninio pobūdžio tinklams, kurie savo ruožtu prisidėjo prie Livonijos kūrimo.

Kristos Kodres straipsnyje „Self-representation and social aesthetics. Wealthy Tallinn burgher homes in the early modern period“ galime įžvelgti Ankstyvųjų naujųjų laikų miesto (straipsnyje konkrečiai Talino) elito namų statymo ypatumus. Socialiniam statusui pabrėžti miesto elitas savo namus statėsi pagal to laiko madas ir architektūrą. Nors namų architektūra ir dizainas beveik visada buvo universalūs, elitas stengėsi pabrėžti savo unikalumą asmeniniu prisilietimu (pavyzdžiui, namų eksterjere – portretiniais bareljefais ar herbais). Priklausomai nuo žmogaus socialinio kapitalo lygio, jo kaimynas taip pat pradėdavo personalizuoti savo namus. Taip atsirado naujas etapas, pagrįstas logika ir socialine estetika. Straipsnyje analizuojama, kaip Ankstyvųjų naujųjų laikų Taline nusistovėjęs taisyklėms ir asmeninei estetikai per visą ankstyvąją moderniąją epochą susikūrė gana stabili architektūrinė ir vizualinė aplinka. Šis

straipsnis gali būti siejamas su pirklių Pauliaus Guldeno ir Skalmo šeimų pavyzdžiais. Tokios elitinės šeimos ir individai tikriausiai ir galėjo lemti Livonijos miestų architektūrinį bei vizualinį išsivystymą, tuo prisideddami prie Livonijos kultūrinio ir vizualinio kraštovaizdžio kūrimo, taip pat ir modernėjančios Livonijos visuomenės tapimo.

Apžvelgus net ir ne visus rinkinio straipsnius tampa aišku, kad ši knyga Lietuvos istoriografijai gali būti ir yra svarbi, norint suprasti kaimyninio regiono istoriją. Lietuvos istoriografijoje nėra daug tyrimų, analogiškų recenzuojamam straipsnių rinkiniui. Asmeninių ryšių, santykių, atskiro atvejo analizės ir prozopografiniu metodu paremtų tyrimų, kuriuos papildo archeologija ir menotyra, svarba turi tik augti, o būtent ši knyga ir sudeda visus minėtus veiksnius į vienį. Aptartas straipsnių rinkinys suteikia ne vien žinių apie Livonijos istoriją. Iš jos gaus daugiau informacijos apie christianizaciją, kryžiaus žygius, urbanizaciją, meną, mobilumą, ekonomiką, jei rašys apie kaimyninius regionus ir juos lygins su Lietuva. Ši knyga minėtais aspektais gali prisidėti prie plačios, kontekstinės ir lyginamojo pobūdžio tematikos ateities tyrimų. Multietninė visuomenė Livonijoje formavosi jai tapus kolonija, o šis jos virsmas gali būti paaiškintas šiais knygoje išvardytais ir išanalizuotais veiksniais. Straipsnių rinkinys bus naudingas nagrinėjant ir kitas kolonijines, paneuropietiškas ar multietnines Livonijos idėjas.

Žinant, kad pagrindinė šio straipsnių rinkinio mintis yra neortodoksiškas požiūris į Livonijos istoriją per socialinius tinklus bei aktorius, kurie prisidėjo prie modernios Livonijos visuomenės tapimo, galima daryti išvadą, kad rinkinys leis skaitytojams sutelkti didesnę dėmesį į naujas istorinio pažinimo kryptis, tiksliau – dėmesį sufokusuoti ne tik į įprastą politinę, karinę ar kultūros istoriją.